

דף שבועי

בס"ד

פרשת ויצא, תשפ"ב, מספר 1444

"כַּאֲשֶׁר יִלְדָה רַחֵל אֶת יוֹסֵף" (בר' ל:כה)

יצחק הנשקה

עת, הגורם הדומיננטי לדברי יעקב הוא הלידה, ויש להבין את הקשר.

אם רוצים להבין מדוע החליט יעקב לשוב ארצה, צריך להבין את המסגרת והסיבה ליציאתו לחרן. שני הוריו של יעקב מצווים עליו ללכת לחרן. תחילה רבקה, כאשר הציווי נובע מחשש מפני עשיו,³ ומאחר שזאת הסיבה ליציאה מחרן, עליו להישאר שם "עד שוב אף אחיד מִמֶּךָ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם" וגו' (בר' כז:מה).

עפ"י ציווי רבקה יוכל יעקב לשוב מחרן לאחר שיפוג כעסו של עשיו, והוא יחזור להתנהג כמי ששכח את מה שעשה לו יעקב בעניין הברכות. רבקה תבחין בשניו, ואז תשלח שליח להחזיר את יעקב, שכן יעקב עצמו, בהיותו בחרן, לא יוכל לדעת באיזו מידה כעסו של עשיו עדיין קיים, ומכאן הצורך בשליח של רבקה.

גם יצחק מצווה על יעקב ללכת לחרן: "קוּם לֶךְ פְּדֹנָה אָרָם בֵּיתָה בְּתוֹאֵל אָבִי אִמְךָ וְקַח לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבֶן אָחִי אִמְךָ. וְאֵל-שְׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וְיִפְרֶךָ וְיִרְבֶּךָ... לְרִשְׁתֶּךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיד אֲשֶׁר נָתַן אֱ-לֹהִים לְאַבְרָהָם" (בר' כח:ב-ד).

על יעקב מוטל להמשיך את דרך אברהם, להיות לקהל עמים ולרשת את הארץ. לשם כך עליו לשאת אישה, והדרך לכך כבר נסללה כאשר שלח אברהם את עבדו להביא אישה ליצחק מחרן. גם בעניין זה יצחק נוהג כאביו.⁴ עפ"י ציווי יצחק, יעקב אמור לשוב ארצה כאשר יקים משפחה.

כאשר יעקב יוצא לחרן, הוא אינו יוצא בעקבות הוראתה של רבקה, אלא רק אחרי

לידת יוסף היא העת שבה יעקב מחליט לשוב ארצה:

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יִלְדָה רַחֵל אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לְבֶן שְׁלַחְנִי וְאֵלְכָה אֶל מְקוֹמִי וְלֵארוּצִי (בר' ל:כה).

מדוע דווקא אחרי לידת יוסף,¹ ומדוע המקרא מוצא לנכון לציין זאת? המפרשים מתייחסים לעניין; רש"י מסביר בעקבות חז"ל, שיעקב יוכל להתמודד עם עשיו רק כאשר יוסף קיים:

משנולד שטנו של עשו, שנאמר (עובדיה א:יח) "וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּה וּבֵית עֵשָׂו לְקֵשׁ". אש בלא להבה אינו שולט למרחוק, משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב.

כמה ממפרשי הפשט (רשב"ם, בכור שור, חזקוני ועוד) מפרשים בדרך הקרובה יותר לפשוטו של מקרא: בעת לידת יוסף הושלמו שבע השנים של רחל, וכעת יעקב אינו חייב ללבן דבר. אלא שאם זה ההסבר, היה צריך לתלות את פניית יעקב ללבן בהשלמת שבע השנים, ולא בלידת יוסף שאירעה בתום שבע השנים,² ולכאורה אינה רלוונטית להחלטת יעקב לשוב ארצה. הציון ללידת יוסף מלמד על קשר שבין הלידה להחלטה. גם אם הלידה וסיום שבע השנים אירעו באותה

* יצחק הנשקה, פסגות.

1 איתמר ורהפטיג התייחס לשאלה בדף השבועי של פרשת ויצא תש"פ, מס' 1346. בדברים הבאים מוצע הסבר אחר.

2 כך עולה מדברי יעקב ללבן: "עַבְדְּתֶיךָ אֶרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשֵׁתִי בְּנִתֶיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצִאֲנֶךָ" (בר' לא:מא), ושש השנים מתחילות לאחר לידת יוסף. אך לפי סדר המקראות, אחד עשר הבנים ודינה נולדו בזה אחר זה במשך שבע השנים לאחר שנשא את לאה ורחל, וזה מצריך הסבר. סדר עולם רבה (פ"ב) מסביר ש"נמצאו כל השבטים נולדו בז' שנים חוץ מבנימין, כל אחד ואחד לז' חדשים", והקושי ברור. ייתכן אמנם שהלידות התרחשו במקביל, שהרי מדובר בארבע נשים, אך מסדר הדברים נראה שילדו זו אחר זו. ראו מאמרו של הרב ברוך ברנר במעליות תשנ"ז, שהביא את הדעות השונות בעניין לידת בני יעקב.

3 בהמשך, כשרבקה פונה ליצחק בעניין זה, היא מציגה טיעון אחר: "קצתי בחיי מפני בנות חת".

4 מסתבר שאין ליצחק עבד שיוכל לתפקד כעבד אברהם. ייתכן גם שייצחק חש שכך או אחרת חשוב לרבקה שיעקב ילך בעצמו.

תפיסה זו באה לידי ביטוי בכמה מקומות,⁶ ואולי הבולט מכולם הוא המשפט שיעקב אומר לבניו, כפי שיהודה מספר ליוסף: "אֲתֶם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה לִי אֶשְׁתִּי" (בר' מד:כז). וכדברי הרמב"ן שם: "לא נולדו לי מאשה אשר היא אשתי ברצוני רק שניים, ושמתי אהבתי בהם כאלו הם יחידים לי, והשאר כבני פילגשים הם אלי".⁷ הנישואין ללאה היו בעיני יעקב סוג של תאונה, מזימה של לבן, ומבחינתו רחל הייתה ונשארה האישה שאיתה הוא יקים משפחה.

ממילא, השליחות ששלח יצחק את יעקב הוכתרה בהצלחה רק כשנולד יוסף. כעת יש לו משפחה והוא יכול לשוב ארצה.

ההסבר הזה חשוב, כי הוא מאיר את יציאת יעקב לחרן באור אחר. אין מדובר בבריחה מבוהלת, לפחות לא רק בבריחה, אלא בהנפת הדגל של בניית עם ישראל בארצו עפ"י ברכת ה'. יש לראות בכך מעשי אבות סימן לבנים: יש לנו היסטוריה הישרדותית, היסטוריה של כיווי שריפות, של ריצה מבעיה לבעיה וניסיונות להתמודד עימה, וכך זה נמשך מימי האבות ועד ימינו. הביאור הזה לבריחת יעקב, לא ללמד על עצמו יצא אלא על כלל ההיסטוריה. לדוגמה מהדור הקודם, הבריחה מאימי השואה הייתה למעשה הבסיס להקמת המדינה. וכך שומה עלינו לפעול: בכל ההתמודדויות שלנו, אין עלינו להסתפק רק ב"סור מרע" ובפתרון הבעיות, אלא לעשות שימוש בדרכים שיקדמו את השליחות הגדולה של עם ישראל.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁶ במפגש עם עשיו יעקב מקפיד לשים בחזית את השפחות, את לאה ואת ילדיהן, ומאחורה את יוסף ורחל; עליהם חשוב לו לשמור. כאשר לבן מחפש את התרפים, יעקב ממתין בסבלנות לסיום החיפוש באוהלי לאה והשפחות, ורק כשלבן נכנס לאוהל רחל, הוא מתפרץ כנגדו. כל זאת בנוסף ליחס המיוחד שגילה כלפי יוסף, השונה מאוד מהיחס לשאר הבנים, ואין ספק שהעובדה שיוסף היה בנה של רחל שימשה גורם משמעותי לאותו יחס.

⁷ מכאן ניתן ללמוד על יהודה המוסר עצמו לעבדות כדי שבנימין יחזור לאביו. יהודה מוכן להקריב את עצמו למען אביו, למרות שמבחינת אביו יהודה אינו אלא 'כבני הפילגשים' כלשון הרמב"ן.

שיצחק מצווה עליו לצאת. כך עולה מהפסוקים של סוף פרשת "תולדות": רבקה מצווה על יעקב לברוח לחרן, אך מצד יעקב אין תגובה, והוא אינו עושה כלום. לאחר חוסר התגובה של יעקב רבקה פונה ליצחק, עם טענת "קצתי בחיי מפני בנות חת". רק אז, אחרי שיצחק מצווה על יעקב לצאת לחרן, הוא אכן יוצא.

גם תיאור החזרה לארץ מעיד שיעקב אינו שומע בקול רבקה. רבקה הרי לא שלחה לקרוא לו, ומבחינת יעקב עשיו עדיין כועס. הא ראייה, בתחילת פרשת "וישלח" הוא שולח מלאכים אל עשיו, במגמה לבחון עד כמה הוא עדיין כועס. לו היה מקבל מידע מרבקה שאין לו ממה לחשוש, לא היה צורך בשליחת המלאכים והמנחה לעשיו. אם כן, ההוראה של רבקה ליעקב אינה מתקיימת, לא ביציאתו לחרן ואף לא בשובו משם.⁵

אלא שלכאורה, גם על ציוויו של יצחק הוא עובר, שהרי הוא מצא אישה בסמוך להגעתו ללבן, והיה עליו לחזור מייד, שכן רק לשם כך הוא נשלח. כך עשה עבד אברהם: מייד לאחר שקיבל את הסכמת המשפחה לקחת את רבקה הוא שב איתה ארצה. אמנם יעקב היה מחויב לעבוד 14 שנים, אך כאמור, לא זאת הייתה סיבת העיכוב, התורה הייתה מתנסחת בהתאם: ויהי כאשר שלמו ארבע עשרה שנה - רק אז - ויאמר יעקב אל לבן שלחני. במקום זאת, האירוע שנכתב כמניע את שיבתו הוא, כאמור, לידת יוסף.

אולי סבר יעקב שלצורך מילוי השליחות אין די בנשיאת אישה; רק כשייולד לו בן הוא יידע שברכת הזרע מתחילה להתקיים, והשליחות התבצעה כראוי. אך אם אכן כך, הוא יכול היה לשוב אחרי לידת ראובן. יש לו אישה ויש לו בן, מכאן שיש לו משפחה והוא יכול לשוב ארצה.

נראה שיעקב המתין עד ללידת יוסף, כי רחל הייתה האישה האהובה, ומבחינתו - הקמת המשפחה חייבת הייתה להיעשות עם רחל. זאת דרכו של יעקב לכל אורך תקופת הנישואין, וגם אחרי פטירת רחל; מבחינתו רחל היא האישה. הוא אמנם מכיר בבניו האחרים, אך מבחינתו הם נחשבים פחות, רחל וילדיה הם עיקר הבית.

⁵ "מושב זקנים" על אתר הקשה: "תימה לא מצינו ששלחה אחריו או מי היה השליח". השאלה אכן מתבקשת, אך תשובתו קשה: "נ"ל שהיה הקדוש ברוך הוא שליח, שנאמר: 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ' (בר' לא:ג)". לו היה יעקב מבקש לשוב רק אז, ניחא, אך יעקב ביקש לשוב "אֶל-מְקוֹמִי וְלֹא-רָצִי" (בר' ל:כה) הרבה לפני ציווי ה', בניגוד להוראתה של רבקה. אמנם, לדעת הנצי"ב ב"העמק דבר" שם, יש לפרש את "אֶל מְקוֹמִי וְלֹא-רָצִי" כדרישה למקום משלו, ולא כשכיר של לבן, ורק בעתיד ישוב גם לארצו, אך פירוש זה רחוק מפשוטו של מקרא.